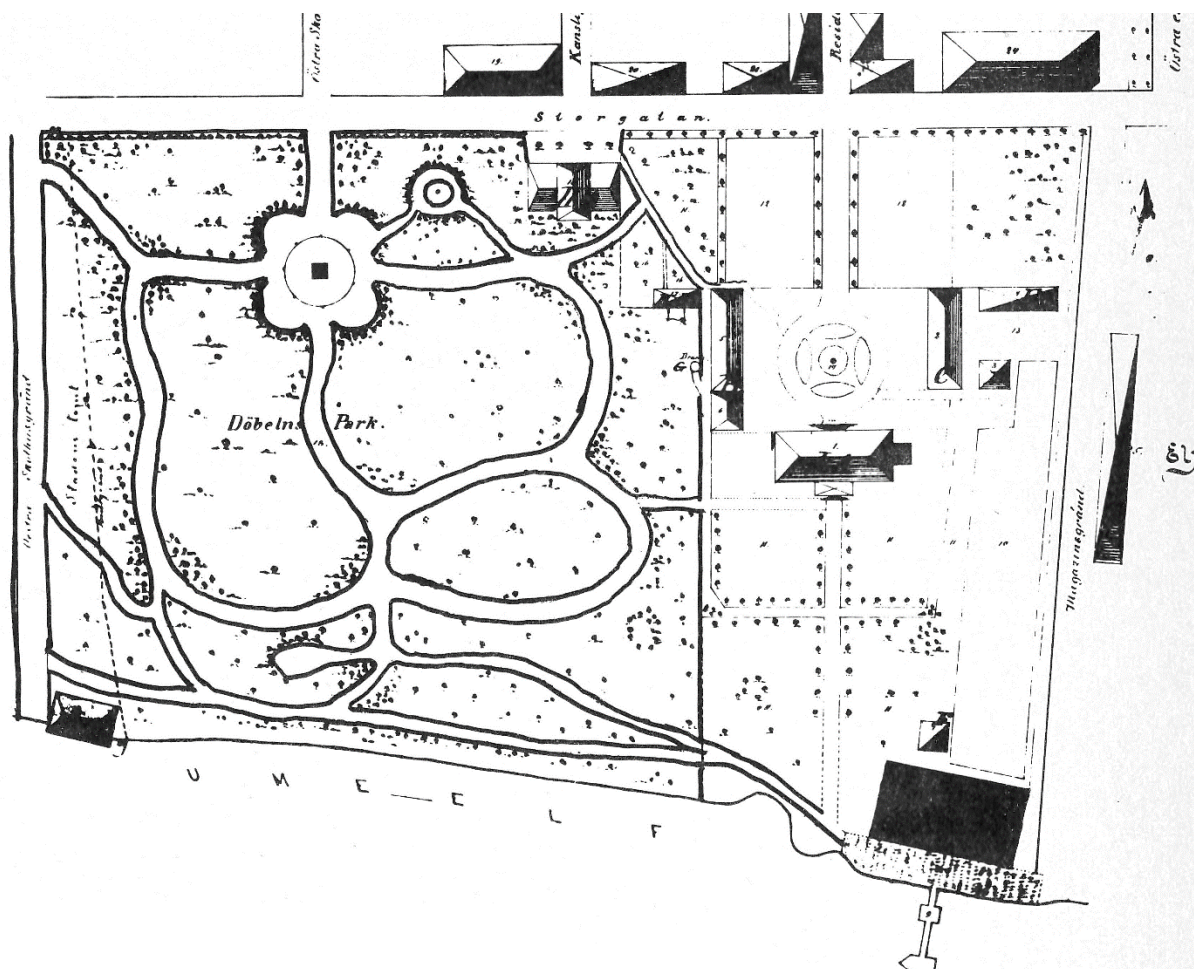

Med anledning av Umeå kommuns önskan att (under oktober 2021) få in synpunkter för att "utveckla Döbelns park och Vänortsparken", så vill Föreningen Byggnadskultur avge följande yttrande.

Döbelns park är Västerbottens läns första allmänna park. Anlagd 1865 på den statligt ägda mark som genom sin placering mellan kyrkan och länsresidenset med dess vidsträckt utsikt över älven, fartygen och bebyggelsen på Tegssidan, erbjöd den bästa platsen för att kosta på en moderiktig stadspark för Umeå. Det framträdande markområdet vid kyrkan som reserverats för landshövdingens behov då det var synligt för alla som kom sjövägen till residenstaden, överläts till staden efter försäkranden om resultatets kvalitet och betydelse. Redan året innan hade parken avsatts i Umeås första stadsplan. Då var läget just utanför där tullmuren med det Östra tullhuset vid Storgatan under stadens första 130 år hade skiljt bebyggelsen från omgivande landsbygd. Omvandlingen var total och en stor kostnad för småstaden Umeå när tidigare betesmark utformades till en trendig park i den tidstypiska formaliserade landskapsstil, med böljande gångar runt omväxlande planteringar, som var en sammansmältning av den franska formella stilen och den engelska landskapsparken. Namnet var först Stadsträdgården. Genom en nationell insamling bekostades ett monument över Georg Carl von Döbeln som därkring upplöst de sista svensk-finska styrkorna 1809. När monumentet skapat av arkitekten Albert Törnqvist invigdes i april 1867, som länets första offentliga konstverk, ändrades namnet till Döbelns park.

Döbelns park är såväl genom sin ursprungliga utformning, sitt läge, och sitt kulturhistoriska värde, unik för inte bara Umeå utan hela länet.

Parken har drabbats av negativ påverkan under lång tid. Från början sträckte sig parken, som framgår av Klockhoffs karta från 1883 ovan, ända ner till strandlinjen och stadens kallbadhus. Redan på 1890-talet förlorades denna direkta älvskontakt genom byggandet av Strandgatan. Vars trafik dock först långt senare fick en avskiljande effekt. Delar av parken som i nordväst tidigare sträckt sig till dagens rondell har blivit vägyta till följd av anslutningen till Kyrkbron på 1970-talet, som även separerade parken från stadskyrkan. Att ta sig mellan dessa angränsande miljöer som förut gick så lätt är numera besvärligt. Den för parken viktiga älvsutsikten har försvunnit mot väster genom brobygget, och mot öster helt nyligt genom bygget av ett väldigt kontorshus. Med funktionalistiska ideal om sammanhängande gräsplaner som en stor prydnad, förenklades parkens innehåll genom att gångar och växtlighet minskats. Strukturen kvarstår men är försvagad vilket ger ett bitvis alldagligt intryck. Döbelns park var tidigare ett tydligt besöksmål. Så är inte fallet idag då parken tappat en del karaktär och framstår undanstoppad genom att inte vara så lättåtkomlig. Trots detta är Döbelns park relativt välbevarad som 1860-tals park.

Möjligheterna att återställa och förstärka parkens innehåll och göra den till ett tydligare värde i Umeå för såväl boende och besökare är fullt möjligt. Effekterna av vissa externa skador är förvisso irreparabla och gällande för överskådlig tid. Men flera förbättringar kan göras. Och denna park som även utgör ett riksintressant värde för sin mångfacetterade kulturhistoriska betydelse för stad och län, är den park som Umeå kommun borde prioritera.

Vänortsparken tillkom 1985 för att uppmärksamma Umeås flera vänorter belägna på skilda platser i världen. Där motsvarande parker också skapats. Det sedan länge nyttjade parkområdet hette innan dess Skolparken, då den inrymde en isbana/bollplan, och längre tillbaka Kyrkparken. Vid den nya stadsplanens utformning efter stadsbranden 1888 var avsikten att skapa en öppen yta mellan den nya läroverksbyggnaden och stadskyrkan som skulle uppföras. Det kom att benämnas Kyrkparken, men ska inte så som ofta sker likställas med det tidigare Kyrktorget. Det mesta av det äldre Kyrktorget, som låg lite längre söder och österut, ligger nu under Storgatan som breddats ett flertal gånger sedan 1800-talets mitt. Den nya Kyrkpark som skapades 1890, då torgfunktionen övertagits av andra platser, hade till största delen varit bebyggda tomter fram till stadsbranden. En smal remsa längst i söder mot Storgatan ingick även i det gamla torg som funnits sedan 1600-talet. Och som var en av de öppna ytor angränsande kyrkan där von Döbelns upplösande av den sista svensk-finska armén åtminstone delvis kan ha skett. Redan tidigt under 1900-talet försköts parkens fokus från kyrkan till läroverket genom namnbytet till Skolparken.

Vänortsparken är till sin karaktär en 1980-talspark med vissa senare inslag. Som fick sin nuvarande grundutformning med det nya namnet 1985. Det tydligaste spåret från dess tidigare skeden är den öppna gräsytan i parkens mitt. Avsikten var 1981 först att Vänortsparken skulle anläggas på Öbacka då Skolparken ansågs olämplig för att inrymma det innehåll som önskades. Men andra omständigheter gjorde att Skolparken ändå valdes till Vänortspark. Den tänkta utformningen kunde ändå ske på ett tillfredställande sätt. Och är uppskattad idag.

Vänortsparken har inte något högt kulturhistoriskt värde att ta hänsyn till. Uppmärksammandet av vänorterna upplevs rätt svagt då endast namnet, konstverket *Tellus* av Ante Dahlstedt, och stenmurens

inhuggna ortnamn (*Helsingör Danmark, Vasa Finland, Petrozavodsk Sovjetunionen, Harstad Norge, Würzburg Tyskland, Saaskaton Kanada*) relaterar till detta. I övrigt berörs inte längre det ursprungliga syftet att framhålla vänorterna. Kopplingen som var starkare tidigare genom förekomsten av gåvor från dessa saknas nu. Grundstrukturen med pittoreska gångar kantade av lummig växtlighet är omtyckt och välfungerande. Men det är också en park som även fortsättningsvis tål nya inslag utan att skadas så länge de inte blir för framträdande. Som ett par konstfullt utformade lekredskap för barn. Under lång tid innan skapandet av Vänortsparken så var barn och lek utmärkande för platsen så det finns en historisk precedens för det i just denna park. Den öppna mittytan är också användbar och flexibel för olika aktiviteter. Tyvärr fylls sittplatserna ofta av högljudda personer som lämnar dryckesförpackningar i miljön. Det är inte inbjudande men inget som själva parken kan klandras för. Vänortsparken är en fungerande, lättåtkomlig och uppskattad park, där vissa smärre förändringar bör ske för att stärka vänorts-temat.

Rent konkret bedömer alltså **Föreningen Byggnadskultur Umeå** att det finns starka skäl att beakta nedanstående punkter i den fortsatta förvaltningen av dessa två parker.

- Nya parkinslag, som inte är samstämda med den ursprungliga tanken med parken, och som önskas inrymmas i detta område, bör förläggas till den sentida Vänortsparken. Inte den historiskt värdefulla Döbelns park.
- Trots Vänortsparkens befintliga kvaliteter så kan en förstärkning av detta och parkens särskilda identitet ske med en översyn av växtligheten som beaktar den ursprungliga tanken genom att växterna i skilda avsnitt av parken ska spegla de olika vänorternas flora. Detta skulle stärka parkens "vänortskaraktär" utan att dagens omtyckta kvaliteter, som vandringsmöjligheterna runt området på pittoreska broar, skulle beröras negativt.

- Det inte särskilt tilltalande och ständigt nedklottrade elhuset bör avlägsnas, eller om så inte är möjligt förnyas eller på lämpligt sätt inkorporeras bättre i parken genom att till exempel kläs in i passande växtlighet så att det kan uppfattas ha ett mervärde för parken. Och inte bara vara ett förfulande inslag som stör miljön.
- För båda parkerna så bör informationsskyltar sättas upp om deras historia, vad parkerna speglar genom sin utformning, var de befinner sig i staden, vad de innehåller, osv. Att detta saknas idag är en påtaglig men lätt åtgärdad brist. Fler bänkar av traditionellt och tåligt slag bör tillföras. I anslutning till vissa av sittplatserna kan även matchande bord placeras för att möjliggöra ett utökat nyttjande i fler sammanhang av parkerna.
- Vad gäller Döbelns park så bör kommunen inleda ett långsiktigt arbete för att, i de avseenden som det försvagats men kan åtgärdas, återskapa dess historiska prägel som 1860-talspark. Som grund för Döbelns parks fortsatta förvaltning bör Umeå kommun anta en policy om att alla förändringar och underhållet ska syfta och bidra till att stärka parkens historiska karaktär som kulturmiljö. För att på så sätt skapa något såväl rätt unikt för länet som mer karaktärsstarkt att uppleva.
- Andelen "speciella" träd är förvisso tillfredställande men i takt med att klimatförändringarna möjliggör fler sorter bör målsättningen vara att utöka dess omväxlande mångfald med nya inslag. Det viktiga sett till denna historiska parks egenart är ju inte ett visst trädurval; som behöver behållas för att uppnå ett visst utseende, utan att de varierande träd som används är så "spännande" trädtyper som möjligt. Detta var det mål som skaparna av parken var ute efter på 1860-talet, och att plantera nya ovanliga träd är här ett traditionsenligt syfte som vi bör hålla fast vid. I andra av stadens parkmiljöer finns idag exemplar av olika för orten exotiska trädtyper. Dessa bör även planteras i Döbelns park. Umeå parkernas flaggskepp. Bara tvärs över rondellen i Vänortsparken finns intresseväckande trädtyper som saknas. Samtidigt finns i Döbelns park "vanliga" träd som björkar. Att de för sin hårdighet och låga kostnad har använts tidigare i brist på annat är inget skäl att fortsätta. De tillför inte något i denna avsett "exotiska" miljö utan bör ersättas. Det är förstås viktigt för Umeås signum som Björkarnas stad att björkar kantar gatorna men just inom parken avsedd att skilja ut sig från omgivningen är detta tvärtom olämpligt. Istället bör säregnare träd förekomma som tydligare visar parken och inte framstår som ett vanligt gatuavsnitt. Så som fallet är längs Storgatan.
- Eftersom befintlig utescen lär kvarstå för överskådlig tid så behöver denna rustas upp med en passande färgsättning. Trots att den stått där sedan 1960-talets slut då den ersatte musikpaviljongen så ger den med delvis avsaknad färgsättning ett billigt och temporärt intryck. Tillskillnad från parkens tidigare åttakantiga, vackert utformade men mindre funktionella musikpaviljong, så har nuvarande scen en stor baksida som inverkar negativt på den del av parken som den vänds mot. Den baksidan kan ges någon funktion som istället innebär ett positivt inslag genom att något sätts upp på väggen. Exempelvis väderbeständiga informationsskyltar om parken och omgivningen med kartor. Eller något överskådligt om Umeås musikliv fram till idag. Naturligtvis upplyst. Denna tomma vägg kan utan svårighet göras till ännu ett inslag i parken, och inte bara en trist baksida. Skulle det finnas tankar på att så småningom ersätta scenen så går en ny

att utforma på ett funktionellt sätt, och ändå estetiskt passas bättre in i parkens karaktär än befintlig. Men vad som då är viktigt att komma ihåg är att scenen inte kan göras större än vad den redan är då detta skulle få ett för dominerande intryck.

- Tillskillnad från trädbeståndet är buskar och rabattplanteringar något som i stor utsträckning saknas. Det är inte så färgfyllt och omväxlande. En begränsande faktor har förstås alltid varit hårdigheten som orsakat återkommande bortfall. Skälet är förstås nu till stor del inte bara ett förändrat mode utan att det ansetts för arbetskrävande. Men detta är inte ett giltigt skäl till att begränsa den medelstora och mindre växtligheten. Som också är vad som tillför den mesta färgen vilket var en avgörande beståndsdel för den parkföreteelse som växte fram i vårt land från 1800-talets mitt. Där Döbelns park är länets främsta exempel. Och detta behöver åtgärdas med mer buskar och olika slags rabattplanteringar då parken i alltför stor utsträckning framstår som gräsmark med träd. Vad som finns idag av detta växtmaterial, som för denna slags park är lika viktiga inslag som träden, är alldeles otillräckligt.
- Gångsystemet bör återställas. I parker från 1800-talets andra hälft som Döbelns park skulle en besökare inte behöva gå på gräsytor, utan det skulle finnas gångvägar till alla delar av parken som det fanns ett skäl att röra sig i. Dagens nödvändighet att gå långa sträckor över en mer eller mindre välklippt och torr gräsmatta är oförenligt med det som är det unika, och på så sätt mest väsentliga med Döbelns park; att det är en 1860-tals park i den tidens modestil med böljande men ändå balanserad gångstruktur genom hela parken. Något som inte heller ska ses främst som en trafiklösning utan som en estetisk utsmyckning i sig själv. Det funktionalistiska parkidealet från 1940-talet och framåt om få gångar och obrutna gräsplaner, hör inte hemma i denna park så influenser därifrån behöver omprövas. För det förenklade (minskade och bitvis utrotade) gångsystemet påverkat av senare tiders ideal, innebär att en viktig beståndsdel av Döbelns park har försvagats. Men detta värde kan återskapas.

I synnerhet en gångväg är viktig att återställa, och det är den utfart från parken som fanns i det sydöstra hörnet.

- Oberoende av det estetiska och kulturhistoriska värdet av att återskapa parkens sydöstra gångväg ner till Strandgatan, så är det mycket motiverat att förenkla för människor att röra sig mellan parken och älvsområdet. En ytterligare gångväg ner till Strandvägens trottoar genom parkens sydöstra hörn, skulle utveckla en enklare tillgänglighet och göra det möjligt att fylla det relativt tomma området bestående av en grässlånt med mer innehåll. Den gångväg som skapades där efter att Strandvägens tillkomst på 1890-talet avlägsnat ursprunglig anslutning

ner mot sydöst, bör alltså återställas i tidigare läge. Det bör sedan i förlängningen målas ett övergångsställe där nedanför, och vid befintlig nerfart längre västerut, för att underlätta kontakten med Strandpromenaden. Att inte någon påbjuden övergångsmöjlighet finns idag stärker den barriärkänsla som Strandvägen orsakar, och därigenom motverkas rörligheten mellan Döbelns park och älvskapet. Den bristen skulle mildras av att få åtminstone ett övergångsställe som inbjuder till överfart; ner till Strandpromenaden eller upp till parken.

- Även vid det nordvästra hörnet vid tunnelinfarten är det motiverat med en ny öppning till och från parken. Den som funnits där men försvann på 1970-talet genom den breda påfarten för kyrkbron bör återskapas men nu till den GC-tunnel som byggdes. Parkens gångsystem bör hopkopplas till denna redan i detta läge. Bara en trappa är bättre än inget. Behovet framgår tydligt av hålet i häcken och det djupa upp trampade spår i grässlätten från de som vill undvika omvägen längs Storgatan för att ta sig mellan Döbelns park och Vänortsparken/centrum. Vilket heller inte är särskilt snyggt. Att en förbindelse saknas där bidrar också till känslan av ett något instängt och isolerat läge. Döbelns park kan bli en mer integrerad och självklar del i stadens centrum om den åter ges en ingång i nordväst. Då det inte är möjligt från väster där den breda och vältrafikerade anslutningen till brofästet blockerar en anslutning från centrum via kyrkan, är det högst motiverat att öka ingångarna både i norr och söder. Den sentida hagtornshäcken, avsedd att separera parken från den parkmark där GC-vägen från tunneln byggdes, bör även flyttas till den norra sidan av denna väg så att området åter uppfattas ingå i Döbelns park. Idag upplevs det som att parken börjar först på södra sidan av häcken.

- På sikt bör den stump av GC-vägen som okänsligt (för att inte säga respektlöst) drogs genom parken på 1970-talet flyttas till ett lämpligare läge direkt angränsande Storgatan, då denna väg motverkar parkens utformning. Den behöver så nära tunnelinfarten som det är möjligt ledas ut till att angränsa Storgatan. Så som är fallet längs sträckan i övrigt. Istället för att gå igenom parken och skapa en markremsa ut till gatan. Det skulle göra att parkens huvudingång mot monumentet åter skulle gå ändå fram till Storgatan så som avsågs. Och inte ligga bakom en markremsa med björkar som planterats helt utan någon känsla för parkens utformning och hur den skulle upplevas från stadsmiljön. (Se även flygbild s 10.)

Att den centrala gångvägen in till parken kunnat klippas av och skymmas av en markremsa med en rad björkar vittnar om ett totalt ointresse och oförståelse för Döbeln park. Parkens avsedda representativa huvudingång direkt in mot monumentet behöver återställas fram till Storgatan. Det är ett måste för att parken och i synnerhet monumentet ska kunna nås och upplevas från staden som åsyftat. Och ju mer av GC-vägen som flyttas ut mot Storgatan desto bättre. För att parken kan utökas till att återigen sträcka sig fram till trottoaren längs med vägen, återger även mer av dess ursprungliga form. Dessa förändringar för att stärka Döbelns park behöver tas in i den långsiktiga planeringen.

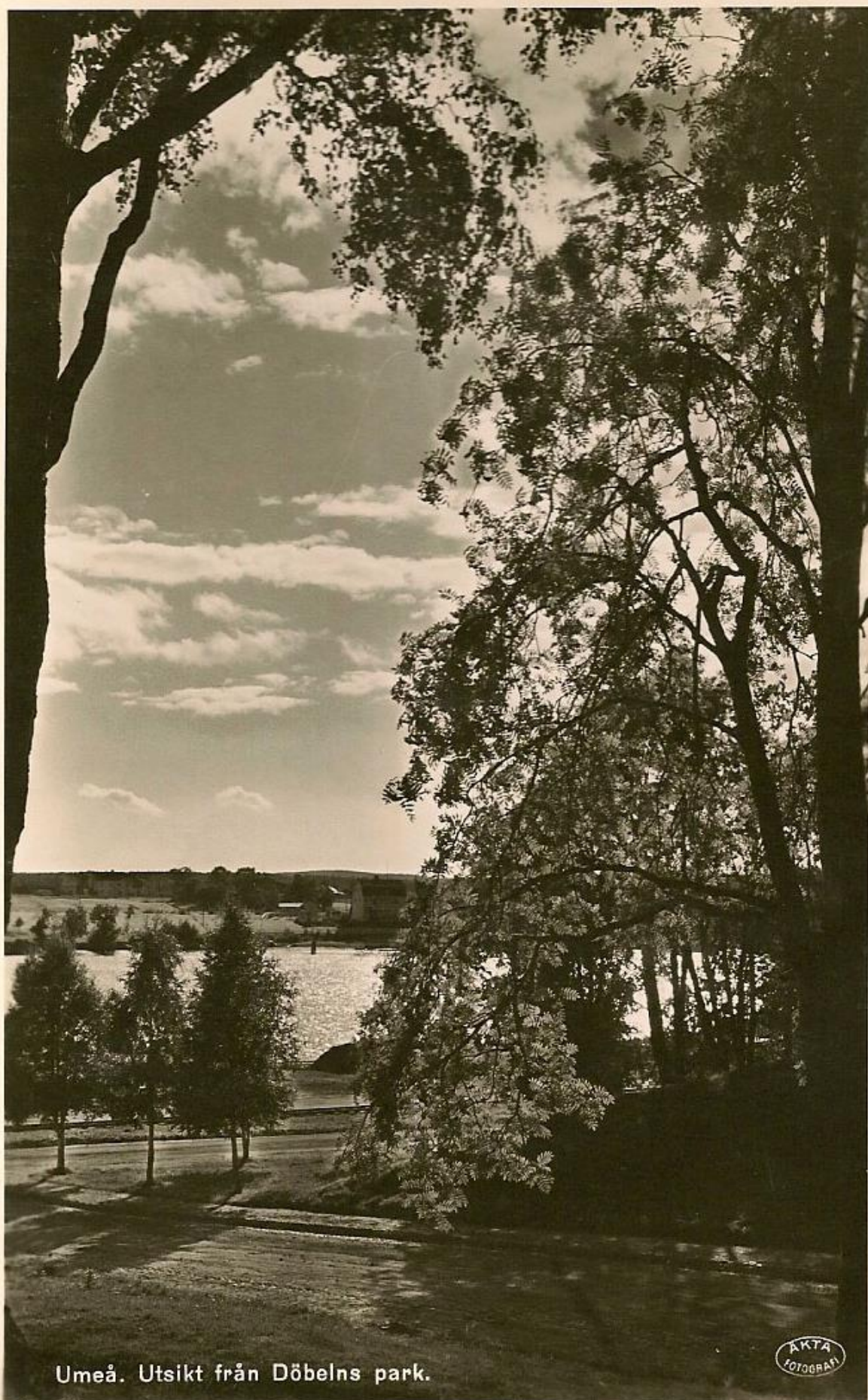

- Umeå kommun bör arbeta för att återknyta Döbelns park med älven också genom att skapa en fortsättande parkyta på den tidigare parkmarken söder som Strandvägen. Åtminstone den del av denna mark som kommunen fortfarande äger bör åter utvecklas till en stimulerande och inbjudande parkmiljö som kan bättre koppla ihop och föra människor mellan Strandpromenaden och Döbelns park. Och i förlängningen även till Vänortsparken och Umeå centrum.

(Foto 2005 innan restaureringen av Residensparken.)

- En sak som vi i sammanhanget även vill säga är att GC-tunneln mellan parkerna bör rustas upp och förbättras. Denna ger inte ett tilltalande intryck. Det får även anses utgöra en potentiell stadsmiljöförbättring då det torde finnas stora möjligheter att ge tunneln ett mervärde. Så som skett med den nya järnvägstunneln över till Haga med dess Sara Lidman-tema. Vare sig en sådan omgestaltning skulle ges ett konstnärligt eller historiskt tema, så skulle tunneln kunna göras till något trivsammare för området än bara en genomfartssträcka att passera.
- Det lär saknas tillfredställande lekplatser för barn i denna del av centrum enligt boende på närliggande fastigheter. Ett sådant behov ska inte oreflekterat tillgodoses genom att se det som en enkel lösning att stoppa in detta i Döbelns park. Det är en omöjlighet sett till dess unika kulturhistoriska karaktär. Frånsett möjligtvis i en nyskapad fortsättande parkyta nere vid Strandpromenaden. Där kan förvisso gungor, rutschkanor osv placeras i en grön blommande parkmiljö, av stort trivselvärde för alla umebor, men det kan då knappast benämnas som en del av Döbelns park. Bara för att exploateringsgrad och parkeringsbehov ökas så att varken kommunen eller privata ägare är lockade att avsätta mark för lekplatser, så innebär det att det inte är dessas ansvar att tillgodose barnens utomhusbehov för och på de egna fastigheterna. Rent principiellt så kan det inte vara befintliga allmänna parkers uppgift att inrymma allt som av ekonomiska skäl inte önskas att placeras på andra platser.

Umeå. Utsikt från Döbelns park.

Avslutningsvis så vill Föreningen Byggnadskultur ta tillfället i akt att än en gång påpeka hur fundamentalt det är för Döbelns park att få behålla sin älvskontakt. Skulle tidigare parkmark längs strandpromenaden få bebyggas med ytterligare ett kontorshus i ett exklusivt läge så att medborgarna inte längre så som avsågs vid parkens anläggning 1865 kan uppleva älvsutsikten, så spelar inga andra förslag rörande parken någon roll. Det skulle utgöra en irreparabel skada. Föreningen har noterat att Umeå kommun i sin information om parken på sin hemsida inte nämner ett ord om vikten för parken att få behålla sin visuella kontakt med älven som var ett grundläggande skäl till parkens placering. Där betonas istället endast:

”Parken i framtiden

Planen för Döbelns park i framtiden är att utveckla den till att återigen bli en park för musikarrangemang och förbättra kontakten med centrumkärnan.”

Om detta vittnar om en strategi från exploateringsvilliga politiska partier att låtsas som att det är andra saker än älvskontakten som är det viktiga med parken så är det anmärkningsvärt. För skulle Döbelns park blockeras från älven av en hög, lång och mörk kontorsfasad så saknar övrigt betydelse. Kommunen behöver besluta att ”planen för Döbelns park i framtiden” även ska vara att förbättra kontakten med älvsområdet.

Föreningen Byggnadskultur i Umeå

Lennart Frostesjö, ordförande